

YILLIK

Annual of Istanbul Studies

2021

3

İSTANBUL
RESEARCH
INSTITUTE

YILLIK: Annual of Istanbul Studies

3 (2021)

YILLIK is a peer-reviewed annual journal, published simultaneously in print and online (via Dergipark).

Editorial Board

Editor: M. Baha Tanman, *Istanbul University (emeritus); Istanbul Research Institute*

Managing Editor: K. Mehmet Kentel, *Istanbul Research Institute*

Emir Alışık, *Istanbul Research Institute*

Brigitte Pitarakis, *Centre national de la recherche scientifique; Istanbul Research Institute*

Gülrü Tanman, *Istanbul Research Institute*

Advisory Board

Ashlhan Akışık, *Bahçeşehir University*

Engin Akyürek, *Koç University*

Serpil Bağcı, *Hacettepe University*

Sarah Bassett, *Indiana University*

Cem Behar

Sibel Bozdoğan, *Boston University*

Ayfer Bartu Candan, *Boğaziçi University*

Zeynep Çelik, *New Jersey Institute of Technology*

Koray Durak, *Boğaziçi University*

Ayşe Ereğ, *Kadir Has University*

Ahmet Ersoy, *Boğaziçi University*

Walter Feldman, *New York University, Abu Dhabi*

Emine Fetvacı, *Boston University*

Murat Güvenç, *Kadir Has University*

Shirine Hamadeh, *Koç University*

Ivana Jevtić, *Koç University*

Cemal Kafadar, *Harvard University*

Çiğdem Kafescioğlu, *Boğaziçi University*

Leyla Kayhan Elbirlık, *Özyeğin University*

Selim S. Kuru, *University of Washington*

Tuna Kuyucu, *Boğaziçi University*

Gülru Necipoğlu, *Harvard University*

Nevra Necipoğlu, *Boğaziçi University*

Tarkan Okçuoğlu, *Istanbul University*

Rana Özbal, *Koç University*

Mehmet Özdoğan, *Istanbul University*

Christine Philiou, *University of California, Berkeley*

Ünver Rüstem, *Johns Hopkins University*

Turgut Saner, *Istanbul Technical University*

Uğur Tanyeli, *İstinye University*

Ceylan Tözeren, *Boğaziçi University*

Uşun Tükel, *Istanbul University*

Title history

2012–2018 | İstanbul Araştırmaları Yıllığı / Annual of Istanbul Studies, 1–7

2019– | YILLIK: Annual of Istanbul Studies

Mode of publication: Worldwide periodical, published annually every December

Note to contributors: *YILLIK: Annual of Istanbul Studies* accepts submissions in English and Turkish. Articles should conform to the usage of The Chicago Manual of Style (CMOS), 17th edition, and to the style guides published on the journal's website. Articles in Turkish conform to a customized CMOS style available at the website. Research articles are subject to review by two anonymous reviewers and the editorial board. All other submissions are reviewed by the editorial board.

Istanbul Research Institute Publications 47

Periodicals 10

Istanbul, December 2021

ISSN: 2687-5012

Publisher: On behalf of the Suna and İnan Kırac Foundation, Necmettin Tosun

Graphic Design: Volkan Şenozan

Editorial Assistant: Miray Eroğlu

Copyediting: Emily Aaruz, Miray Eroğlu, Y. Güneş Yücel, Özge Ertem

Assistants: Osman Kocabal, Ryan Mitchell

Contact: istanbulstudies@iae.org.tr

Color Separation and Print: Onikinci Matbaa Basın Yayın San. ve Tic. Ltd. Şti. (Certificate no: 46618)

İbrahim Karaoğlanoğlu Cad. no: 35 Kat: 1 Kağıthane/Istanbul

Tel: 0212 281 25 80

© Suna and İnan Kırac Foundation Istanbul Research Institute

Meşrutiyet Caddesi no. 47, 34430, Tepebaşı - Beyoğlu/Istanbul

www.iae.org.tr

Certificate no: 12482

The views expressed in the articles published in the journal are the authors' own for which the Istanbul Research Institute may not be held accountable. The online edition is open access. Publishing in *YILLIK* is free of charge. Authors of articles published remain the copyright holders and grant third parties the right to use, reproduce, and share the article according to Creative Commons Attribution 3.0 Unported (CC BY 3.0), upon proper citation and acknowledgment of the original publication.

Bülent Batuman, *Milletin Mimarisi: Yeni İslamcı Ulus İnşasının Kent ve Mekân Siyaseti*. Çev. Şahika Tokel. İstanbul: Metis, 2018. 312 sayfa, 62 şekil. ISBN: 9786053161691

Bülent Batuman'ın *Milletin Mimarisi: Yeni İslamcı Ulus İnşasının Kent ve Mekân Siyaseti* kitabı, kentsel uygulamalarla İslam arasındaki ilişkiyi araştırırken siyasal karar alıcıların mimari alandaki faaliyetlerine odaklanıyor. Kitabın temel tezi, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) iktidarının tesis ettiği siyasal hegemonyanın arka planında kentsel alanda gerçekleştirdiği uygulamaların yatmasıdır. Batuman, AKP'nin basitçe İslam'ı araçsallaştıran neoliberal muhafazakâr bir parti olduğu iddialarını reddederken, Türkiye'de AKP iktidarıyla birlikte seküler devlet düzeninin sürekli tehdidi altında yeni bir hegemonya inşa edildiğini savunuyor. Her türlü hegemonya tesisinin öncelikle ulus inşasıyla gerçekleştiğini; dolayısıyla İslamcı hegemonyanın da ulusu/milleti yeniden tarif ederek kurulduğunu belirtiyor. Bu hegemonya inşası ne geleneksel İslamcılığın küresel ümmetçi reflekslerine ne de iki dünya savaşı arasının kültür politikalarına damgasını vuran paternalist devlet düzeninin seküler ulus tahayyülüne benzemektedir. AKP'nin bunlar yerine, Türklüğü ve Müslümanlığı aynı anda içeren bir çeşit Müslüman milliyetçiliği (*Muslim nationalism*) vadettiği ifade ediliyor. Batuman, Müslüman milliyetçiliği kavramının, Jenny White'in tanımından yararlanarak etnik bir çerçeve yerine kültürel Türklüğe; yayılmacı arzularını dizginlemiş cumhuriyet geleneğinden de görkemli Osmanlı geçişine dayandığını söylüyor. Söz konusu kültürel Türklük formu, fütühatçı Osmanlı geleneğine yaslanırken sınırlarını sürekli genişletmeyi amaçlayan ve farklı düzeylerde egemenlik ihdas ettiği topraklarda hamilik yapmayı birincil öncelik hâline getiren bir hegemonya biçimidir.¹ Batuman, AKP İslamcılığının şarkiyatçılığın do-laşıma soktuğu İslam'ın homojen bir bütünlük arz ettiği yolundaki fikirleri desteklediğini iddia ederken böylelikle Batı'nın nazarında öteki olarak inşa

edilmenin olumlandığını savunuyor. Bir tür yeniden şarkiyatçılık olarak da görülebilecek bu tavrın, İslamcı harekete manevra kabiliyeti verdiği ve toplumsal alana ilişkin tezlerini hayata geçirmek için stratejik bir düşman kazandırdığı söylenebilir. Buradaki antagonist söylemin, Schmittyen anlamda bir dost-düşman ikiliğini anıştırdığı ve İslamcılığın siyasal taleplerini aktifleştirme noktasında etkin bir rol icra ettiği görülmektedir. Carl Schmitt, siyasal durumun mutlak surette bir dost-düşman ayırımına dayandığını ve bu ayırımın sona ermesi hâlinde siyasal hayatın da sönümleneceğini belirtir.² 1950'lere kadar sağ muhafazakâr milliyetçi akımlar içinde konumlanan ve özellikle 1970'te Milli Nizam Partisi (MNP) ile bu akımlardan kopmaya başlayan İslamcı hareketin, AKP'yle birlikte milliyetçiliği de içererek ana akım bir siyasal ve kültürel ideoloji olarak ortaya çıkması, Schmittyen anlamdaki muarızı olan Kemalist paradigmadan ayrışma çabalarını kristalize etmektedir.

Kitap, AKP iktidarının başlattığı yeni ulus inşasının mekânsal alanlarda yarattığı biçimleri tartışmaya açıyor. Batuman'a göre, "yeni İslamcılık" olarak adlandırılması gereken AKP İslamcılığının başlıca edimi, kendisi kentselleşirken muhalefeti de kentselleştirmesi ve birçok tartışma eksenini kentsellik dolayımıyla "nevzuhur" etmeye zorlamasıdır. Bu açıdan Türkiye'deki yeni İslamcı ulus inşasının, kitapta olumlu nitelikleri olduğundan da söz ediliyor. Dört bölümden oluşan kitabın "Cami Mimarisinin Siyasal Niteliği: İslam ile Ulusu Uzlaştırmak" başlıklı birinci bölümünde Batuman, yeni kurulan Müslüman çoğunluklu ulus-devletlerin, İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda modernist cami mimarisini kadim İslami kültürle bağdaştırma çabalarına göz atıyor. Bu noktada özellikle Kocatepe Camisi'nin seçim ve inşası sürecinin, Türkiye'deki modernist ve sağ muhafazakâr akımlar arasındaki antagonist mücadelenin gün yüzüne çıkması açısından kayda değer bir fark ürettiği ifade ediliyor. Batuman Taksim, Mimar Sinan ve Çamlıca gibi ideolojik niteliği baskın mimari projeler üzerinden cami mimarisinin yeni İslamcı ulus inşasının sembolü hâline geldiğini söylerken camilerin hem siyasi bir imge hem de mekânsal bir araç olarak kullanılması-

nın kamuoyu nezdindeki sonuçlarına odaklanıyor. Bu cami projelerinin ideolojik bir *simulakrum* olmaktan öteye geçemediğini savunan Batuman, bununla birlikte AKP'nin resmi mimari modeli katına yükselen neo-Osmanlı camilerin, cumhuriyet tarihi boyunca seküler devlet aygıtı tarafından baskı altında tutulan Müslüman çoğunluğun siyasal ve kültürel taleplerinin billurlaştığı somut göstergeler olduğunu belirtiyor. Batuman bu noktada özellikle şirketine verdiği isimle bile devlet patronajına açıklığı ima eden Hassa Mimarlık'ın³ kurucusu Muharrem Hilmi Şenalp'in AKP iktidarıyla kurduğu organik ilişkiler neticesinde ortaya çıkan mimari projelerini ele alıyor. Şenalp'in Osmanlı mimarisinin, Althusserci anlamda bu toprakların sahibini işaret eden imtiyazlı bir alan olduğu yönündeki cümlelerini alıntılan Batuman, neo-Osmanlı camilerin içerdiği sembolizasyonun, Türklüğün İslam içindeki hükümler pozisyonuna dair güçlü imalar barındırdığını savunuyor. Ne var ki mukaddematçı ulus projesi kapsamında camilere yüklenen siyasal anlamların, sivil İslami mimari formlarla ilişkisini kurmak zorlaşmaktadır. Türkiye'deki İslamcı akımlar içinde daha eleştirel bir pozisyonda yer alan Turgut Cansever, İslami mimarinin kontrolden çıkmış *ratio*'lardan değil, dinî akidelerin, kozmolojik telakkilerin ve tevhit anlayışı çerçevesinde sadelik ve sükûnet unsurlarından oluşması gerektiğini savunur.⁴⁵ Cansever'in düşüncesinde, her türlü mimari faaliyet amaca uygunluk ve işlevselliğiyle ele alınırken tevhit arayışı dışındaki bütün yüceltici biçimler bertaraf edilmesi gereken yabancılaştırıcı eğilimler olarak görülmektedir. Cansever, İslam kültürünün üstün nitelikli yapılarının bir tekrar örüntüsüyle ya da replika formunda yeniden üretilmesine karşı çıkar. Bu karşılık, her yapının kendi sosyal ilişkilerinin bir bileşkesi olduğunu, mimari etkinlikler sırasında mahalli koşullar ve cari ihtiyaçların bir tarihsellik zinciri içerisinde gözetilmesi gerektiğini ihtar etmektedir.⁶ Batuman'ın AKP iktidarı döneminde inşa edilen camilerin birer ideolojik *simulakrum* olarak görülebileceği şeklindeki değerlendirmesi, Cansever'in eski görkemli mimari yapıların tekrar edilme çabalarına dönük gerçekleştirdiği eleştirilerle paralel bir okuma sunuyor.

216 Kitabın “Yeni İslamcı İskân: Konut ve Öznellik İnşası” isimli ikinci bölümü, birer İslamcı banliyö olarak görülen İstanbul Başakşehir ve Kuzey Ankara Kent Girişi Projesi’ni eksen olarak yeni İslamcı millet tasvirinin modernlik, milliyetçilik ve neoliberal öznellik unsurlarını harmanlayan müphem bir orta sınıf tarifiyle yola çıktığını ancak bunun eş zamanlı biçimde sınıfsal ve kültürel travmaları harekete geçirdiğini ortaya koyuyor. AKP’nin millet telakkisinin dindar Anadolu eşrafını, metropollerin varoş küçük burjuvazisini ve kentsel dönüşüm alanlarında yaşayan gecekonducuları bir araya getirirken sınıf kavramını reddetmediğini savunan Batuman, bu grupların neoliberal vaatler ve İslamcı kolektif duygulanım imkânları sayesinde ortaklaştırıldığını gösteriyor. Cami inşası, neo-Osmanlı mimari kalıplarıyla post-Selçuklu çizgilerini kaynaştırarak kentsel dönüşüm alanlarındaki İslamcı değerlerin tesisinde önemli rol oynamaktadır. Ne var ki bu inşa deneyleri, kentselliğin yeniden tesisindeki kurucu bileşen olmalarının yanı sıra kentsel uygulamalara direncin de sembolüdür. Batuman’ın dirençten söz ederken kullandığı unsur, minaredir. Kentsel dönüşüm mekânlarında ancak bir başkası yapılmış yıkılabilen minareler, kentsel yenilenmenin semptomu olarak görülür. Batuman bu noktada minarelerin, kent dokusu içindeki İslamcı dönüşüme, yine İslami mekân temsilleriyle yapılmış bir itirazın simgesi olduğunu söylüyor. Bu itiraza rağmen, İslamcılığın yukarıdan aşağıya bir popülizm değil, sınıfsal farklılıklara tolerans gösterirken ortak payda olarak inanç ve ahlaki olumlayan bir popülizm salık verdiği ve kitleleri bu yolla mobilize ettiği de vurgulanmadan geçilmez. Dolayısıyla milletin mimarisi, İslamcı habitusunun neoliberal medenilik ve kültürün İslamlaşması edimlerini içermesiyle paralel yürüyen performatif bir süreçten doğar. Son kertede yeni İslamcılığın mimari programının rıza üretmede son derece pratik bir model uyguladığı ve biyopolitik etkileşimi esas alan bir iskân siyaseti üzerinden kitleleri kazanabildiği vurgulanıyor. Biyopolitik bir araç olarak iskân, yarattığı himmet ağıyla öznelere konut taleplerini ve sınıfsal arularını hayata geçirmekte etkin bir rol oynar.

Batuman, “Yeni İslamcılığın Kentsel Devriminden Kentselin Devrimine” başlıklı üçüncü bölümde, mega projelerin kaynaklık ettiği soylulaştırma politikalarına itiraz eden mahalli örgütlenmelerden doğanın talan edilmesine karşı çıkan çevreci hareketlere, Tekel eylemlerinden Gezi direnişine kadar pek çok ekolojist ve kolektif mücadeleye yer veriyor ve bunları ülke sathındaki muhalefetin kentselleşmesi olarak yorumluyor. Bu kapsamda Nilüfer Göle Adalet Partisi, Milli Selamet Partisi ve en çok da Anavatan Partisi çizgisinin Türkiye’deki sol ütopyacılıktan farklı olarak reformist mühendislik ideolojinin temsilciliğini yaptığını söylemektedir.⁷ AKP iktidarının kentsel uygulamalarının, Müslüman Türk söyleminin kültürelci ve ortodoks yanlarını açıkça içererek bu ideolojiyi, neoliberal dünya koşullarına yeniden uyarladığını söylemek yanlış olmaz. Dolayısıyla Gezi’yle ortaya çıkan muazzam politik ve mizahi enerjide, özellikle sağ popülist partiler tarafından dolayısıyla sokulan neoliberal tüketim biçimlerine dönük bir reddiye de söz konusudur. Batuman bu bölümde Gezi direnişini, İslamcı siyasete yönelik her türden muhalefet mecrasının birbirine eklenip kentselleşmesi süreci şeklinde okuyor. İslamcı kentleşmeye daha heterojen ama genel itibarıyla neoliberalizm karşıtı bir noktadan yapılmış itiraz olarak Gezi, İslami kentselleşmenin açığa çıkardığı kentselleşmenin negatif yüzü hâline gelmektedir. AKP iktidarının İstanbul vizyonunun, mekân pratiklerinin sıkı biçimde denetim altında tutulduğu bir tüketim vahası anlayışından neşet ettiğini savunan Batuman, kentten sıradanlaştırıldığı ve mimari kültürün aşırı politikleştiği bu durumu “banal siyasallaştırma” olarak kavramlaştırıyor.

Batuman, “Ulusalın İnşası: Milletin Kamusal Mimarisi” başlıklı son bölümde, AKP iktidarının, Ankara’daki devlet binalarında zuhur eden Osmanlı-Selçuklu eklektizminin hem İslami hem de Türkçü eğilimleri birleştiren imkânlarını kullanarak ihtiyaç duyduğu yeni İslamcı milletin *ethos*’unu bulduğunu söylüyor. Sibel Bozdoğan, Ankara’nın, erken cumhuriyet döneminde Kemalist devlet ricalinin gözünden bir *tabula rasa* olarak görüldüğünü ve özellikle Yeni Mimari akımıyla Türklüğün uzak geçmişini hatırlatan aslan, çift başlı kartal ve Hitit güneşi

gibi arkeolojik motiflerle doldurulduğunu ifade etmektedir.⁸ Dönemin modernist eğilime sahip mimarları, devlet destekli Türk Tarih Tezi tartışmalarının verdiği cesaretle Osmanlı etkisini yok saymaya dönük yeni bir yapı anlayışı sunarlar. Batuman’a göre Cumhurbaşkanlığı Yerleşkesi, İslamcı mimarlık yaklaşımının daimi bir karşıtlık kurduğu Yeni Mimari programının garantörü olan Kemalist modernleşme tahayyülüyle hesaplaşmasının işaretlerini içermektedir. Batuman, yerleşke inşasıyla birlikte cumhuriyet Ankara’sının siyasal topografyasının ele geçirildiğini öne sürerken yeni İslamcı millet tahayyülünün en güçlü mekânsal sembolizasyonuna kavuştuğunu iddia ediyor. İslamcı bir girişim olarak yerleşkenin Osmanlı ve Selçuklu çizgilerini birleştiren dokusu, aynı zamanda laik cumhuriyetin kucusunun adını taşıyan bir konumun temellük edilmesini simgeler. Dolayısıyla yerleşkenin inşası, münhasıran mimari bir girişim olmaktan çıkarak performatif bir rejim değişikliği talebine dönüşmektedir.

Batuman’ın kitabı, AKP iktidarının tarihsel rolü üzerinden gerçekleştirdiği İslamcılık analiziyle Türkiye’deki major muhafazakâr ve İslamcı ideolojilerin neoliberal arzularını kuvvetli biçimde göstermesi açısından önemli bir tartışma sunuyor. Muhafazakâr fikriyatın ikonografik figürlerinden biri olan Yahya Kemal Beyatlı, İstanbul hakkındaki bir dizi yazısında otomobil ve tayyare devrinde yaşandığını söyleyerek, yeni zamanlarda yalı ve kayığın unutulması ya da nostaljik bir alana havale edilerek Boğaz’ın her iki yanına geniş yollar yapılması gerektiğini belirtir.⁹ Yahya Kemal’in bir “rüya estetiği” olarak anlattığı kadim İstanbul manzarasının bir “geniş yol” mühendisliğiyle yeni bir kent tasarımına ulaşması, Necip Fazıl Kısakürek’in *İdeolocya Örgüsü* isimli kitabındaki metropolis anlatısında daha şiddetli bir arzuya dönüşmektedir.¹⁰ Necip Fazıl’ın totaliter bir rejim olarak önerdiği Başyücelik Devleti’nin iktisadi anlayışı, cami ve fabrika bacalarının kesiştiği bir kent tahayyülüne sahiptir. Bu iki modernleşmeci analize karşın, Sezai Karakoç ve İsmet Özel gibi diğer İslamcı şairlerdeki kalkınma söylemi, Müslüman yaşantısında yol açtığı çelişkilerden ötürü negatif bir görünüm sergilemektedir. Karakoç, İslam mede-

niyetini ayırıcı kılan özelliğin, tabiatta tahribat yaratmaması olduğunu belirtirken modern kenti, maddeci dünya görüşü üzerinde yükselen bir müzeye benzetir.¹¹ Karakoç'tan daha radikal bir çerçeve sunan İsmet Özel'e göre, İslamcı düşüncenin medeniyet arayışı büyük bir saplantı içermektedir. Tarihte İslam medeniyeti olarak sunulan kültürler şüpheyle yaklaşan Özel'de medeniyet kavramı, aklın egemenliğiyle özdeşleştirilerek her türlü yozlaşmanın kaynağı hâline getirilir.¹² Bu bakımdan AKP iktidarının kent ve kültür politikalarının İsmet Özel ve Sezai Karakoç'un Batı karşıtı söylemlerinden çok Yahya Kemal Beyatlı ve özellikle de Necip Fazıl Kısakürek'in sanayici modernleşme arayışlarından esinlendiğini söylemek gerekiyor. Batuman'ın kitabında kurduğu çerçeve, aynı zamanda Necip Fazıl'ın metropolisiyle AKP'nin kültürel politikalarını tekno muhafazakâr bir kent tahayyülü olarak okuyan Fırat Mollaer'in analizlerine önemli ölçüde örtüşmektedir.¹³ Batuman'ın ilk olarak Demokrat Parti iktidarıyla tarih sahnesine çıkan ama aslen AKP döneminde zirveyi bulan İslamcı kentleşme uygulamalarını in-

celeyen kitabı, mimari faaliyetlerin ulus inşasındaki rolüne dair aşikâr göstergeler sunuyor. Bu göstergeler, İslamcılığın yalnızca ahlaki değerleri önceleyen kültürel bir hareket olmadığını ama yine ahlaki değerler üzerinde yükselen siyasi bir teknoloji olduğunu vadediyor.

Hasan Turgut

Boğaziçi Üniversitesi
turguthsn@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4685-5077

CC BY 3.0

<https://doi.org/10.53979/yillik.2021.15>

1 Jenny White, *Muslim Nationalism and the New Turks* (New Jersey: Princeton University Press, 2013), 19.

2 Carl Schmitt, *Siyasal Kavramı*, çev. Ece Göztepe (İstanbul: Metis Yayınları, 2018), 71.

3 1983 yılında İstanbul'da kurulan Hassa Mimarlık, internet sitesinde misyonunu Batılılaşma öncesi bozulmamış Türk-İslam geleneğini bugünün şartlarından yeniden üretmek olarak tanımlamaktadır. Günümüz teknolojiyle geleneğin zihniyet dünyasını ve ruh kökünü harmanlamaya dönük bir program tasarlama amacı güttüğünü söyleyen Hassa Mimarlık'ın, bu bakımdan Fırat Mollaer'in tekno muhafazakârlık olarak kavramlaştırdığı ideolojik çerçevenin mimari alandaki başlıca

aktörlerinden biri hâline geldiği görülmektedir. Hassa Mimarlık'ın kendisini tarif ederken tevarüs ve temellük kelimelerine özel vurgu yapması, Türkiye'deki AKP merkezli İslamcı hareketin tarihsel amaçlarına dair de önemli veriler sunar. *Hassa Mimarlık*, erişim 7 Eylül 2021, <https://hassa.com>.

4 Turgut Cansever, *İslâm'da Şehir ve Mimari* (İstanbul: İz Yayınları, 1997), 26.

5 Turgut Cansever'in sözünü ettiği tevhit ilkesi, tradisyonalist ekolün önemli simalarından biri olan Seyyid Hüseyin Nasr'ın okumasıyla diyalog hâlinindedir. Nasr, İslam mimarisindeki tevhit anlayışının hem Allah'ın ve kozmosun hem de toplumsal hayatın birliğine dayalı olduğunu söyler. Bu anlayış, kutsalla dünyevilik arasındaki ayrımı iptal ederken İslam mimarisini sosyal hayatın merkezi hâline getirir. Nasr, Batı mimarisindeki kompartıman düzeninin kendisine İslam mimarisinde bütünlükle karşılık bulduğunu savunmaktadır. Bkz. Seyyid Hüseyin Nasr, *İslâm Sanatı ve Maneviyatı*, çev. Ahmet Demirhan (İstanbul: İnsan Yayınları, 2019), 85.

6 Turgut Cansever, *Ev ve Şehir* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1994), 219.

7 Nilüfer Göle, *Mühendisler ve İdeoloji: Öncü Devrimcilerden Yenilikçi Seçkinlere* (İstanbul: Metis Yayınları, 2016), 14.

8 Sibel Bozdoğan, *Modernizm ve Ulusun İnşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür* (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), 264.

9 Yahya Kemal Beyatlı, *Aziz İstanbul* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002), 52.

10 Necip Fazıl Kısakürek, *İdeolojya Örgüsü* (İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 1998), 243-246.

11 Sezai Karakoç, *Diriliş Muştusu* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 1990), 99.

12 İsmet Özel, *Üç Mesele* (İstanbul: Düşünce Yayınları, 1978), 110.

13 Fırat Mollaer, *Tekno Muhafazakârlığın Eleştirisi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 137-153.

Esra Akcan, *Open Architecture: Migration, Citizenship, and the Urban Renewal of Berlin-Kreuzberg by IBA-1984/87*. Basel: Birkhäuser, 2018.

416 pages, 267 figures.
ISBN: 9783035613742

In her pathbreaking book *Open Architecture: Migration, Citizenship, and the Urban Renewal of Berlin-Kreuzberg by IBA-1984/87*, Esra Akcan achieves three quite different things, each of them enormously important. First, she provides the best account we have of the International Building Exhibition (IBA) held in Berlin in the 1980s. Second, she makes a major contribution to the literature on Turkish guest workers in Germany. Third and finally, she proposes a new approach to the production of

architecture that she terms "open architecture." The ambitious interweaving of these themes cuts across the usual borders between architectural history, urban sociology, and architectural theory. Thus, it provides what is bound to be an influential template for how the history and practice of architecture can be transformed by being more respectful of those whose perspectives have too often been ignored by both scholars and practitioners.

Akcan, the Michael A. McCarthy Professor of Architectural Theory at Cornell University in the United States, brings to the table her position as a feminist, Turkish-trained architect, whose previous book *Architecture in Translation: Germany, Turkey and the Modern House* (Duke University Press, 2012) demonstrated a nuanced understanding of the interactions between the architectural cultures of the two countries. In *Open Archi-*

ecture, which is often written in the first person, she is acutely conscious of the various types of expertise informing her analysis. She moves almost seamlessly between interviewing women from Turkey—most of them working class—who have lived for decades in Berlin's Kreuzberg neighborhood, to speaking with the architects who designed the apartments they inhabit, to digging deep into archival records, as well as a wide range of published primary and secondary sources. She tells the comprehensive story of one of the most influential housing schemes of the last century in unprecedented detail, but instead of placing the prize-winning architects and planners—almost all of them men—whose careers it helped launch at its center, she uses the platform of the scholarly monograph to privilege the voices, tastes, and design talent of the women who inhabit the buildings they designed.